

GLOSE IN KOMENTARJI

DOMA IN NA TUJEM

O predstavi Smoletove *Antigone* na Sterijinem pozorju v izvedbi ljubljanske Drame je Eli Finci v *Politiki* pisal z izrednim spoštovanjem do naših igralcev in režiserja, priznal je predstavi najvišje umetniške kvalitete in takole zaključil: »Vsi skupaj so kot posamezniki s svojimi individualnimi lastnostmi in kot discipliniran in vigran kolektiv pokazali takšno stopnjo odrske, v prvi vrsti pa jezikovne kulture, da je to lahko za zdaj in za določen čas samo sen ostalih gledaliških kolektivov«. To je nedvomno priznanje, kakršnega naši igralci in režiserji zamažajo od naše gledališke kritike.

Isto predstavo pa je v zagrebškem *Telegramu* Ljuba Vukmanović kvitiral v nekaj besedah takole: »...toda izvedba — okorna in brez krvi — nas ni navdušila«. Pri tem stavku ne bode v oči samo apodiktičnost, marveč tudi prezirljiva lakoničnost.

V razliki med obema sodbama se ne razodeva samo to, kar loči nekega Ljuba Vukmanovića od Elija Fincija. V tej razliki udarjajo zelo neposredno, skorajda neprikrito in celo v grobi, banalni obliki na dan neke napetosti med posameznimi kulturnimi središči, napetosti, o katerih vedo precej povedati n. pr. tudi govorice s puljskih filmskih festivalov. Pri vseh teh napetostih ne gre za nikakršne načelne zadeve — in že zato je jasno, da so škodljive. Vendar pa se zdi, da jih včasih prav z veseljem izkoriščamo za lastna, domača razračunavanja in pogosto, kadar prenašamo naše notranje probleme na drug teritorij, vpletamo te probleme ravno v te nenačelne napetosti in s tem podpiramo to, kar je tudi za nas same škodljivo. Tako ravnanje ne razodeva suverenosti — in ravno tu je jedro. Oba citata odpirata namreč še vprašanje našega provincialističnega podrejanja in apriornega priznavanja tujih sodb o nas samih. Vem, da ne boste verjeli, vendar je očitno, da tudi drugod — kakor pri nas doma — delujeta zavist in neznanje. Zelo čudno se vam bo zdelo, vendar vse kaže, da imajo tudi drugod slabe in nerazumne kritike, natančno tako kakor pri nas. Rešitev torej ni v tem, da se slepi, omotični in brez jasne lastne misli opotekamo za tujimi sodbami.

To pa hkrati pomeni še nekaj drugega. Nekaj je narobe tudi s tistimi kritiki, ki delujejo v naši domači sferi. Nekaj je narobe v občutkih, ki se porajajo in udarjajo na dan ob pogledu na naše kulturno dogajanje in ob stiku z novimi, pa tudi z včerajšnjimi splošno kulturnimi in umetniškimi dejanji. To je žalostna zgodba, ki pa jo bo treba nekoč popisati. Za zdaj pa je jasno samo to, da resnice o nas samih ni »na tujem«, in kar je narobe, je to, da ta resnica pri nas očitno ne more zaživeti z vso svojo silo in da ne dobi vseh tistih potrdil, ki ji pritičejo.

♂

V *Delu* z dne 4. junija t.l. je o letošnjih nagradah Sterijinega pozorja povedal Filip Kalan tudi tole: »Izbor je potrdil zmago estetskega kriterija. Vendar ni bilo vselej tako. Nemara se spominjate, da nekateri dognani teksti niso bili nagrajeni, tako na primer Marinkovičeva Glorija. Dokaz, da so nekoč pri ocenjevanju prevladovali tudi stranski kriteriji: spodbuda mladim avtorjem, privlačna problematika in podobno. Letos smo se odločili za normalno rešitev: da velja spodbude uvrstiti med specialne nagrade«.

Ta izjava dolgoletnega sodelavca Sterijinega pozorja je zelo zanimiv dokument in odkriva neke posebne splošne anomalije. Med drugim nam pripoveduje, da je Sterijino pozorje vse doslej funkcioniralo na podlagi nenormalnih kriterijev. V času tega svojega nenormalnega funkcioniranja pa je storilo seveda marsikatero napako in marsikatero krivico. Citirana izjava o tem celo zelo konkretno govori. Zdaj pa nastane vprašanje, ali bo kdo za te napake kdaj tudi kje odgovarjal, ali bodo te krivice kdaj tudi popravljene?

Pa ne samo to! Dajmo situaciji, ki jo opisuje citirana izjava, nekoliko bolj stvarne orise: Sredi med nami nekje je institucija, ki deluje od vsega začetka nenormalno oziroma se iz neznanih vzrokov oklepa nenormalnih meril. V publikii, ki opazuje to šaljivo početje te šaljive ustanove, pa je najbrž nekaj ljudi, ki bolj ali manj natančno vedo ne le, da je to početje neplodno in nesmiselno, marveč imajo tudi dovolj jasno predstavo o normalnih kriterijih. Vendar vse to nič ne pomaga. Institucija deluje dalje in publika mora potrpežljivo čakati, kdaj bo institucija postala normalna, čakati mora na to, kdaj bo institucija odkrila ne nekaj novega, česar še nihče ne ve, marveč kdaj bo odkrila tisto, kar že vsi vedo, kdaj bo odkrila to, kar je normalno, to, kar je splošno znano in naravno. In ko se to slednjič zgodi, nas o tem dejstvu pouči posebna izjava, češ sedaj smo postali normalni — in ravno takšna posebna izjava vzbuja vtis, kakor da ni normalno, da je nekaj normalno, kakor da je neka posebna zasluga v tem, da slednjič vendarle sprejmeš normalne kriterije, skratka, kakor da bi bilo to, kar je normalno in korektno, že nekaj, kar je vredno posebne pohvale in do česar se je mogoče dokopati le z dolgoletnimi zmotami in napakami. Človeku se zazdi, kakor da se je znano geslo: »iz napak se učimo« podaljšalo v parolo: »delajmo čimveč napak, da se bomo sploh kaj naučili«.

Seveda: rekli bodo, da jemlje ta glosa vse stvari preveč resno in preveč tragično. Rekli bodo, da pretirava. Toda ali včasih ne pretiravamo tudi s svojo lahkotnostjo, neresnostjo in veselostjo? In že zaradi kontrasta je prav, da pogledamo včasih stvari nekoliko bolj »tragično« in nekoliko manj veselo.

♂

HUDI TOLMINCI

Po naključju smo dobili v roke »*Nove brazde*«, glasilo naprednih učiteljskihnikov iz Tolmina, znamenje literarnih in kulturnih prizadevanj mladih ljudi, ki se poizkušajo v bitki z življenjem in s peresom in razmišljajo o marsičem, kar jih tare ali vznemirja.

Ne da bi se spuščali v ocenjevanje teh prizadevanj — saj jim ne gre drugega kakor pohvala, — smo se ustavili ob dveh prispevkih. Gre za članek

»Perspektive neke kulturne sredine« — kratko polemiko z Matejem Borom, in za članek »Industrija proze in verzov« — kritiko praznih pisateljskih ali pesniških prizadevanj zaradi denarja in slave. Glede obeh je mogoče avtorjema v marsičem pritrditi, v marsičem morebiti tudi ugovarjati, čepravno bi se — ko bi se obširneje pogovorili — bržčas kaj hitro sporazumeli o vsem tistem bistvenem, kar kritizirajo, kar pa očitno bolj slutijo, kot vedo, da je slabo in da bi bilo treba iz naše literature in kulture izganjati. Prav imajo, da so zoper prazno literatstvo, prazno nizanje besed, zoper prodajanje česar koli za umetnost, zoper »režimsko« spogledovanje, zoper življenjsko neprepričljivost in slabokrvnost marsičesa, kar se za umetnost izdaja, zoper vse tisto, kar ne dokazuje resnične človeške in umetniške prizadetosti, zoper nápak pojmovan umetniški poklic in poslanstvo ... in širše: zoper vse, kar zavira naš kulturni razvoj ali pači podobo naših resničnih kulturnih prizadevanj.

Pri vsem tem se nam zdi potrebno opozoriti samo na eno: treba se je spopadati z ambicijami, deli, pojavi, kakršne kritizirajo, čimbolj konkretno in s čimveč znanja, pri tem pa se izogibati trditev, ob katerih je kulturni razgovor lahko jalov, ker niso argumentirane ali ker ne izvirajo iz poznavanja dejstev. Stavek »Povojna slovenska kultura ni dala velikih sadov in njena žetev je razmeroma revna« je hud stavek, resničen in neresničen, pravičen ob tistem, kar je bilo nepomembnega, krivičen ob tistem, kar je pomenilo umetniško dejanje na katerem koli področju našega kulturnega življenja. Tak stavek je skratka lahko zaključek cele vrste dognanj in primerjav, ne more pa imeti pravega odmeva, če vsega tega za njim ni čutiti. Ravno tako je n. pr. s tákole trditvijo: »Obrtnik je lahko tudi znani slovenski pisatelj, ki redno vsak (dan) sede za stroj in piše od pete ure zjutraj do enajste dopoldne, zraven mirno sreba črno kavo in uniči škatlo najfinejših cigaret. Nato pokosi, se popoldne spreha, zvečer pa kreta med uglednimi slovenskimi političnimi osebnostmi. Resnično življenje teče tako mimo njega. Pravi nesmisel je v tem, da si tak človek upa trditi, da bo napisal knjigo o sodobnih problemih mladine, česar niti mladi ustvarjalci, ki sami doživljajo probleme, ne zmorejo.« Kakor rečeno: boriti se je treba zoper larifarizejstvo, praznost, narejenost ali ponarejenost, zoper obrtništvo, neživljenjskost in kar je še takih naglavnih grehov v naši literaturi, vendar pa bo to kaj težko ob taki poenostavljeni predstavi o pisatelju, kakršno kaže navedeni citat. Ali bi ne bilo boljše, vzeti delo takega pisatelja v roko in iz dela dokazati vse tisto, kar je sicer lahko samo nedokazana trditev? Ali bi ne bilo bolje streljati kar v črno? Navsezadnje so le dela tista, ki ostanejo ali ne ostanejo.

♂